

IŞİD (Irak Şam İslam Devleti): Psikopolitik ve Teolojik Bir Değerlendirme

MUAMMER CENGİL

Doç. Dr. | Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

ALİ RIZA AYDIN

Prof. Dr. | Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Böl.

Öz: IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) bu gün dünyayı en fazla meşgul eden konulardan birisidir. Örgüt yapısı itibariyle bir yandan politik, sosyolojik ve psikolojik diğer yandan da teolojik analizler yapmaya müsait bir konumdadır. Ve konu ele alınırken indirgemecilikten uzak, tüm disiplinlerin verilerini göz önünde alınarak değerlendirilmelidir. Aksi takdirde indirgemeci yaklaşımlar konunun yanlış yada eksik anlaşılmasına neden olabilecektir. Biz bu çalışmamızda konunun bu farklı boyutlarını ele alarak meseleyi analiz etmeyi amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Medya, yazılı basın, dergiler, çocuk dergileri, çocuk yayıncılığı.

ISIS (Islamic State of Iraq and Syria): Psychopolitical and Theological Assessment

MUAMMER CENGİL

Hitit University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and Religious Sciences

ALİ RIZA AYDIN

Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and Religious Sciences

Abstract: Nowadays, ISIS (Islamic State of Iraq and Syria) is one of the issues which intensively occupy the world. On the one hand the organisation is in a convenient place for political, sociological, and psychological analyses; on the other hand theological analyses can be made on it. This topic must be handled far from reductionism and by considering data of all disciplines. Otherwise, reductionist approaches may cause wrong or misunderstanding of the subject. In this study we aimed to analyse the issue by handling these different dimensions of the subject.

Keywords: Media, press, magazines, children's magazines, publishing for children.

IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) Suriye ve Irak'ta faaliyet gösteren silahlı bir yapılanmadır ve 10 Ekim 2013 tarihinden itibaren Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Hareketin görünürdeki amacı İslâm esaslarına dayalı bir şeriat devleti kurmaktır. Örgüt Ebu Musa Zerkavi tarafından 2004 yılında Irak'ta *Tevhid ve Cihat* adıyla kuruldu. Daha sonra El Kaide'ye katılarak "Mezopotamya'da El Kaide" olarak ismini değiştirdi. Ebu Musa Zerkavi'nin 7 Haziran 2006 yılında Irak'ta ABD tarafından öldürülmesiyle örgüt liderliğine Ebu Hamza el Muhacir geçti. 2006 yılında ise El Kaide'ye yakınlığıyla bilinen örgüt içerisinde önemli bir diğer isim olan Ebu Ömer el Bağdadi *Irak İslam Devleti*'ni kurduklarını açıkladı. Ebu Ömer el-Bağdadi ve Ebu Hamza el-Muhacir 2010 yılında ABD ve Irak silahlı güçleri tarafından düzenlenen ortak bir operasyonda öldürüldüler ve örgütün yeni lideri Ebu Bekir el-Bağdadi oldu.

9 Nisan 2013 yılında Ebu Bekir el-Bağdadi, 2011 yılında El Kaide'nin Suriye kolu olarak Ebu Muhammed Colani liderliğinde kurulan Nusra Cephesi ile Irak İslam Devleti'nin müttefik olduğunu açıkladı. Fakat bu açıklamadan kısa bir süre sonra Ebu Muhammed Colani tarafından her iki örgütün tek bir isim adı altında bir araya geldiği iddiasını kabul etmeyerek El Kaide'ye bağlılığını ifade eden bir açıklamada bulundu. Şubat 2013'te ise El Kaide IŞİD'i tanımadığını, örgütün Suriye'yi terk etmesi gerektiğini ve El Kaide'nin Suriye'deki temsilcisinin Nusra Cephesi olduğunu açıkladı. Ve bu tarihten sonra da her iki grup arasında silahlı çatışmalar başladı ve günümüzdeki noktaya gelindi.

IŞİD gibi yapılanmaları anlamaya çalışırken, olayı salt politik, sosyolojik, teolojik ya da psikolojik açıdan değerlendirmek eksik anlaşılmasına neden olacaktır. Evet olayın politik bir yanı olabilir. Söz gelimi örgüt liderlerinin ABD güçlerinin de içinde olduğu operasyonlarla öldürülmesinin, örgütün başına ABD kontrolündeki bir liderin getirilmesi amacıyla yapıldığı ve örgütün ABD kontrolünde olduğunu akla getirebilir. Ya da Irak ve Suriye'de İran'ın Şii nüfus aracılığıyla etkisini artırmasını tehdit olarak gören başta ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere diğer bölge ülkeleri tarafından des-

teklendiği tezi de çok güçlü argümanlara sahip olabilir. Veya Suriye yönetiminin diğer silahlı gruplara kimyasal silahlarla saldırırken IŞİD'e yönelik ciddi bir silahlı mücadelede bulunmayışı, bu örgütün Suriye tarafından desteklendiğini düşündürebilir. Bu politik analizlerin haklılık payı mutlaka vardır fakat hiçbirisi IŞİD'in psikososyolojik ya da teolojik gerçekliğini ortadan kaldırmaz, ya da onu anlamada yegane izah olarak kabul edilemez.

Konuya açıklık getirmesi açısından IŞİD'i son geldiği noktaya ulaştıran Ebu Bekir el-Bağdadi'yi biraz daha yakından tanımakta fayda olacaktır. el-Bağdadi kendisinin Peygamber soyundan geldiğini iddia ederek soyadına Kureyşî'yi eklemiştir. Bu husus liderliğine karizma katan önemli bir unsurdur. Çünkü Peygamber soyundan gelmek, seyyidlik, şeriflik ünvanları ile mensuplarına İslâm toplumu arasında önemli bir ayrıcalık sunmaktadır. Ayrıca Bağdat İslam Üniversitesinde doktora yapmış olması, eski bir öğretim üyesi ve vaiz oluşu, Fıkıh, İslam Tarihi ve Şiilik konusundaki uzmanlığı liderliğine karizma katan diğer hususlar olarak dikkat çekmektedir. Bağdadinin bir yandan ABD tarafından öldürülen El-Kaide'nin Irak temsilcisi Ebu Musab Zerkavi'nin intikamını almak için eylemler yapması biryandan da Amerika'nın tutuklu bulunan Müslümanlara yapılan işkencelerle gündeme gelen Ebu Gureyb ceza evine yapmış olduğu baskın halk üzerinde sempati kazanmasına neden oldu. Ayrıca bir örgüt olarak kalmayıp ele geçirdiği bölgede yönetimi ilan etmesi ve bölgeyi kurmuş olduğu İslam Devleti Hilafetine dahil etmesi de ayrı bir strateji olarak dikkat çekmekte. Böylece örgüte sempati duyan insanlara bir ütopya değil sınırları belli olan bir Şeriat Devletinde yaşama ve inançları uğrunda mücadele etme imkânı sunuluyor.

Ayrıca bölgede yıllardır yaşanan savaşlar ve bu savaşlarda bir yakınını kaybeden ya da bizzat şiddete maruz kalan insanların gruba aidiyeti ve uyma davranışı ortaya koymaları daha da kolaylaşmaktadır. Böylece kişilikleri grup içerisinde yeniden şekillenen¹

¹ Barry E. Collins, *Social Psychology*, Addison-Wesley Publishing Company, London 1970, s. 198-203; Jerrold M. Post, "Terrorist Psycho-logic: Terrorist Behavior As A Product of Psychological Forces", ed.: Walter Reich, *Origins of Terrorism*,

kişiler yeni bir amaç ve misyon kazanıyor ve onlar için yaşam anlamsız olmaktan çıkıyor.² Normal bireyler için acımasızca görülen (kafa kesme vs.) eylemler onlar için artık normal gelmeye başlıyor. Nitekim pek çok sosyal psikolojik araştırma bireyin grup içerisindeyken yalnız olduğu zamankinden farklı davrandığını göstermektedir.³

Gerek bölgede Filistin, Afganistan gibi barışın bir norm olarak yaşanmadığı, bilakis düzenli bir şekilde şiddetin sergilendiği ülkelerde şiddet bir norm olarak kabul edilmekte ve gayeye ulaşmak için meşru bir başvuru aracı olarak görülmektedir. Davranışçı öğrenme kuramına göre pekiştirilen davranış devam ettirilir, cezalandırılan davranış ise söner kaybolur.⁴ İŞİD'in en azından gerek bölgede yaşayan ve bir şekilde ABD ya da rejim tarafından şiddete maruz kalmış kişiler tarafından gerekse dünyanın çeşitli yerlerinde inançlarından dolayı birtakım maduriyetler yaşayan kişiler tarafından kabul görmesi onların bu davranışlarının tekrarını ve bu düşünceye sempati duyanların da örgüte katılmalarını sağlamaktadır.

Dünya'ya barış, sevgi ve kardeşlik getirmek iddiasında bulunan dinlerin, özellikle de İslâm'ın şiddet eylemleri için kaynaklık teşkil etmesi mümkün müdür? Böyle bir soruya cevap verebilmek için her şeyden önce İslâm'ın farklı algılanış biçimlerini göz ardı etmemek gerekir. İslâm Mevlana gibi bir mutasavvıfın ya da Yunus Emre gibi bir halk ozanının dilinde sevgi ve kardeşlik, birlik ve beraberlik sembolü olabileceği gibi Şii, Selefî ve Vahhabi okunuşuyla şiddet eylemlerinin motivasyon kaynağı olabilmektedir.⁵ Bu bakış açıları

Psychologes, Ideologes, Theologies, States of Mind, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 31.

² Zeynep Tozar, "Çağın Terör Olayının Ardından... Suç Beyinde mi?", *Bilim ve Teknik*, Sayı: 34 (407), cilt: 10, 2001, s. 53.

³ Bu araştırmalardan bir tanesi Asch'in yapmış olduğu çalışmadır. Bu deneyde grubu içerisinde bireylerin gruba uyarak apaçık gördükleri şeyin tersini söyledikleri görülmüştür. Bkz: Roger Brown, *Social Psychology*, The Free Press, New York 1967, ss. 670-678.

⁴ Rachel Ragland, Burt Saxon, *Invitation to Psychology*, Scott, Foresman and Company, New Jersey 1985, s. 59.

⁵ Örneğin Ortadoğuda ve burayla bağlantılı diğer ülkelerdeki İslâmî Terör örgütleri içerisinde intihar saldırısı gerçekleştiren bayanlara "Kan Gelinleri" denmektedir. Kan Gelinleri 680'de Kerbela'da şehit düşen Hz. Hüseyin'in intikamını almak için ölüm yemini eden bakirelerdir ve Şii mitolojisinde özel ve önemli bir

ise İslam'ın siyasallaşması ve siyasallaşan İslam'ın da giderek şiddet eylemlerine kapılarını açan bir olgu haline dönüşmesine müsaittir.⁶ Nitekim Simon Reeve'nin İslam'ın teröre motivasyon kaynağı olup olamayacağı yönündeki bir soruya cevabı direk olmasa da dolaylı olarak evettir. “Dünyanın tek önemli siyasal dini olma özelliği ile İslâmiyet, din ile devlet arasında bir ayırım gözetmeden hayatın her alanını içine alan bir kapsama sahiptir. Bunun uygulanabilir olması için de İslâm siyasi gücün elde edilmesini öngörür ki bu sayede İslâm hukuku uygulama sahası bulsun”. Bu görüşten hareketle Simon Reeve, İslâm'ın gerçekte teokrasi, fetih ve toleranssızlığı öngördüğünü ileri sürer. Ona göre İslâmi terör de dinin bu anlayışından doğmuştur. Bu anlamda İslâm, komünizmin Soğuk Savaş dönemindeki hedefi gibi batılı hayat tarzını ne pahasına olursa olsun yok etmeye komünizm kadar kararlıdır.⁷ Fakat terör olaylarının gelişmesinde faturanın sadece İslâm'a veya İslâm'ı bu şekilde algılayanlara kesilmesinin yanlı bir yaklaşım olacağı kanaatindeyiz. Nitekim “Bizim askeri gücümüz, moral değerlerimiz dünyaya hâkim olacaktır”, “Bizden değilseniz bize karşınız”, “Biz Tanrı tarafından seçilmiş ve tarih tarafından dünya adaleti için model olarak görevlendirilmiş bir ulusuz” sözlerinin Bush⁸ tarafından sıklıkla söylenmesi, İtalya Başbakanı Berlusconi'nin “demokratik değerlerin temsilcisi, gelişmiş, müreffeh, zengin, hatta Beyaz-damgalı Batı uygarlığını terörist, geri, yoksul, kara kafalılara karşı korumak üzere yöneticilerin arkasına dizilmek” için çağrıda bulunuşunda sonradan telaffuz edenlerce ne denli düzeltilmeye çalışılırsa çalışılsın, arka plandaki Hıristiyanlık temelli ortak tarihsel bilinçaltına tehlikeli, ama işlevsel bir gönderme yapıldığı açıkça gözükmektedir.⁹

veye sahiptir. Bkz: Temir Taheri, *Kutsal Savaşın İç Yüzü: Hizbullah*, çev; Hikmet Bila, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990, s. 146.

⁶ Ercan Çitlioğlu, “Türkiye’de Dini Terörizm ve Hizbullah”, *Dünyada ve Türkiye’de Terör Konferansı, Ekonomik ve Sosyal Yapıya Yansımaları*, (20-24 Mayıs 2002), s. 90. (89-97)

⁷ Simon Reeve, *Yeni Çakallar: Remzi Yusuf, Usame b. Ladin ve Terörizmin Geleceği*, Everest Yayınları, İstanbul 2001, s. 306.

⁸ Martine E. Marty, “Vision Thing: A Scholar Wonders if Bush Has the Humility to See the Nuance of the Conflict”, *Newsweek*, 10 Mart 2003

⁹ Sibel Özbudun, “Uygarlıklar/Dinler Çatışması mı?”, *Küreselleşme ve Terör*, der: Mehmet Ali Civelek, Ütopya Yayınevi, Ankara 2001, ss.303-312.

Dini amaçlarla terör eylemi gerçekleştirenler dinlerine karşı bir saldırı olduğuna inandıkları için bu eylemlerini gerçekleştirmektedir. İŞİD'e göre, İslâm topraklarında bile İslâm inancı zayıflatılmıştır, İslâm kanunları ise yok edilmiş bulunmaktadır. Bu nedenle diğer radikal İslâmcı görüşlere paralel olarak aynı kafir düşmana karşı kutsal savaş görevi kendi topraklarında başlayarak yabancı topraklarda devam edecektir.¹⁰ Nitekim İsrail'in Gazze'ye saldırılarının şiddetli bir biçimde devam ettiği 2013 yılı yazında İŞİD'in İsrail'e yönelik hiçbir saldırıda bulunmayışı eleştirildiğinde, kendileri tarafından Müslümanlar arasındaki münafıklar ve kafirler ortadan kaldırılıp İslâm devleti kurulduktan sonra sıranın İsrail'e geleceği şeklinde bir açıklama yapılmıştı (!).

İŞİD ve Şii gruplar her ne kadar birbirlerine karşı mücadele veriyor olsalar da aslında aynı mantaliteye sahipler. Nitekim kutsal savaş ideologlarından İranlı Ayetullah Muhammed Bekr el-Sadr, "Bugünkü dünya, kafirlerin biçimlendirdiği dünyadır. İki seçenek var: Ya onların dünyasını boyun eğerek kabul edeceğiz, ki bu İslâm'ın ölümü demektir; ya da dünyayı İslâmiyetin gerektirdiği şekilde inşa edeceğiz"¹¹ demektedir. Ayrıca 11 Eylül saldırılarını düzenleyen Usame b. Ladin Amerika'yı İslâm düşmanı olarak görmekteydi. Soğuk savaş döneminde Amerika'nın İsrail'e olan desteğinin de bunda rolü olmuştur. Terör örgütü el-Kaide gibi İŞİD de örgüte adam toplamada dünya çapında İslâm aleyhtarı bir tutumun sergilendiği şeklinde propaganda yapmaktadır. Bunda Sırpaların Yugoslavya'da yaptıkları, Rusların Çeçenistan'da ve Afganistan'da yaptıkları, ve Amerika'nın yine Afganistan ve Irak'ta yaptıkları, Esed Rejiminin Suriye'de yaptıkları etkili olmaktadır.

Netice itibarıyla terörist olarak ifade edilen İŞİD, gerek dini gerekse politik argümanlar kullanarak kendilerini mutlak haklı göstermeye çalışmaktadır. Nitekim akla uygun hale getirme becerisi, insan zihninin, bazen de namlusu insanın kendisine dönen kuv-

¹⁰ Bernard Lewis, "Müslüman Öfkenin Kökenleri", *Cogito*, Sayı: 30, Yıl: 2002, s. 41 (38-56)

¹¹ Ali Tekin, *İran'ın Dış Politikasında Terörizmin Yeri, Avrasya Dosyası*, Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, t.y., ss. 8-9.

vetli bir silahıdır. Bu silahla, yapmak istediğimiz her şey için akla uygun gerekçeler üretebiliriz. 20. yüzyılın en büyük teröristi Adolf Hitler'in, yaptığı her şeyi Alman ırkı için yaptığını ileri sürmesi gibi¹², İŞİD de gerçekleştirmiş olduğu tüm eylemleri İslâm ve muzlum Müslüman halklar adına yaptığını söylemektedir.

Sıradan sade bir insanı din adına terör eyleminde bulunmaya yönelten hazırlayıcı psikolojik süreçler ne olabilir? Bu psikolojik süreçleri “Tutum” ve “Algı” kavramlarıyla açıklayabiliriz. Tutum davranıştan önce gelen ve hareketlerimize rehberlik eden yapı olarak görülmektedir.¹³ Tanımını yapmak gerekirse, tutum; bir bireye mal edilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını, düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir.¹⁴ Tanımda da görüldüğü gibi tutumlarımızın oluşumunda duygu, düşünce sistemimiz ve davranış önemli rol oynamaktadır.¹⁵ Örgüt içerisindeki kişilerde istenilen tutum değişikliklerinin kazandırılması için benzeri diğer örgütlerde olduğu gibi gerçek doğrunun kendi yayın organlarında bildirilenler olduğu görüşü empoze edilir.¹⁶ Böylece örgüt tarafından müntesiplerin düşünce ve duygu boyutları kendi görüşleri doğrultusunda değiştirildikten sonra davranış boyutuna geçilerek eylemlere hazır hale getirilirler. Algı ise duyu organlarından beynimize ulaşan verilerin örgütlenmesi, yorumlanması ve anlamlandırılması sürecidir.¹⁷

Aslında her şey bir olayı nasıl algıladığımızla başlıyor ve onunla devam ediyor. Yani din de ne şekilde algılanırsa o şekilde ferdi ve toplumsal hayatta yansımaları buluyor. Fakat şu gerçeğin altını çizmek gerekir ki yeryüzündeki tüm inanç sistemlerinde ulvi değerleri yeryüzüne hâkim kılmak için diğer insanlarla din adına kutsal

¹² Tozar, “Çağın Terör Olayının Ardından... Suç Beyinde mi?”, s. 53.

¹³ Sibel Ayyen Arkoç, *Sosyal Psikoloji*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 169.

¹⁴ Alparslan Usal ve Zeynep Kuşluvan, *Davranış Bilimleri, Sosyal Psikoloji*, Barış Yayınları, İzmir 2000, s. 125.

¹⁵ Metin İnceoğlu, *Tutum, Algı ve İletişim*, İmaj Yay., Ankara 2000, s. 9.

¹⁶ Şaban Taşçı, “Terör Örgütü Hegemonyasının Ayaklar Altına Aldığı Kitap Seçme Hürriyeti” *Çılgınlıktan Sağduyuya: İtirafçılar Anlatıyor*, Yeni Form Yay., Ankara 1987, ss. 59-65.

¹⁷ Rita L. Atkinson ve Ark., *Psikolojiye Giriş*, çev; Yavuz Alagon, Arkadaş Yay., Ankara 1999, s. 156.

savaşı meşru kılacak tarzda dini algılamaya yönelik anlayışlar mevcuttur.¹⁸

İŞİD'e başta Avrupa olmak üzere pek çok ülkeden destekçiler katılmaktadır. Bu durumu, Stark ve Bainbridge tarafından yeni dini hareketlerin oluşumunu izah etmek için geliştirilen *Görelî Yoksunluk Kuramı* ile izah edebiliriz. Bu kurama göre yerleşik dini gelenek içerisinde olmakla birlikte sahip olduğu inançla dış dünya arasında bir uyum kuramayan insanlar yeni dini hareketlere yönelmektedir.¹⁹ Bu teoriye göre bir insan her ne kadar maddi refah içerisinde olsa da öznel yalnızlık duygusu yaşayabilir ve kendini manevi bir yoksunluk içerisinde hissedebilir. Bu manevi yoksunluğu doldurabilmek için de yeni dini oluşumlara yönelebilir. Katılımcıları pasif bir konumda gören bu yaklaşımın aksine *Rasyonel Seçim Kuramı* ise insanlar uzun bir araştırma döneminden sonra bilinçli ve rasyonel bir tercihle yeni dini harekete katılmasının kendisine getireceği kâr-zarar analizini yaparak bilinçli ve rasyonel bir tercih sonucunda bu hareketlere girerler.²⁰

Erich Fromm çağımızda var olan toplumsal dizgelerin insanın birlikte olma, toplumsal olma, kimlik ve sevgi gereksinmesi, kökenlilik gereksinmesi gibi temel gereksinimlerine yanıt veremediğini ve bunun bir sonucu olarak yalnızlaştığını ve yabancılaştığını ifade etmektedir.²¹ Yabancılaşma ise içsel yönelimlerde bir belirsizlik ve varoluşsal boşlukları beraberinde getirir.²² Aşırı bireyleşen ve sekü-

¹⁸ Peter Bemholz, "Supreme Values as the Basis for Terror", *European Journal of Political Economy*, Cilt: 20, Yıl: 2004, ss. 322-323 (317-333); Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God; The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, California 2000, s. 137; Emmanuel Sivan, "The Holy War Tradition in Islam", *Religious in World Affairs*, Spring 1988, s. 177; Abdelaziz Testas, "The Roots of Algeria's Religious and Ethnic Violence", *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 25, Yıl: 2002, s. 162; Jean-Francois Mayer, "Cults, Violence and Religious Terrorism: An International Perspective", *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 24, Yıl: 2001, s. 363.

¹⁹ M. Ali Kirman, "Sosyolojik Teoriler Işığında Yeni Dini Hareketler", *Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 1-3, Haziran 2010, s. 65. (63-80)

²⁰ Kirman, *a.g.e.*, s. 73.

²¹ Gürsen Topses, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003, s. 149.

²² M. Doğan Karacoşkun, "Bireysel ve Toplumsal Çözümde Televizyon Faktörü Üzerine Düşünceler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2002, C. 6, Sayı: 1, s. 227.

lerleşen dünyada insanlar bu varoluşsal boşluğu doldurmak için kendilerine bir tercih sunan IŞİD ve benzeri hareketlere yönelebilmektedir.

IŞİD'in Batı istihbarat birimleri tarafından desteklendiği düşüncesiyle birlikte aslında IŞİD'de gizli destek veren bu ülkelerin bir taşla iki kuş vurdukları da düşünülebilir. Bu teoriye göre Batı bir yandan Ortadoğu'yu istediği şekilde dizayn ederken bu işi Müslümanı Müslümana kırdırarak yapmakta diğer yandan da kendi içerisindeki radikal ve şiddet eğilimi bulunan kişilerin IŞİD'e katılımını sağlayarak kendi ülkesi içinde bir nevi temizlik yapmaktadır.

IŞİD'in gerçekleştirdiği eylemleri anlayabilmek için dayandığı dini referansları da bilmek gerekmektedir. IŞİD Şia'ya karşı duruşuyla her ne kadar Sünni İslâm içerisinde bir örgüt gibi algılsa da ya da kendini öyle ifade etse de aslında Vehhabi/Harici anlayışla harmanlanmış bir görüşe sahiptir. Başta Tasavvufi anlayışlar olmak üzere İslâm'ın geleneksel formlarına top yekün bir karşı duruş sergilemektedir. Kendileri dışındaki tüm mezhepler İslâm dışı yani kafir olmakla itham edilmekte ve bu şekilde o mezheplere bağlı insanların malı, canı kendileri için helal kabul edilmektedir. Yaptıkları dini yorumları kabul ettirebilmek için de Selefi paradigma içerisinde kendilerine yer aramaktadırlar.

Müslüman ülke liderlerinin ve çeşitli dini grupların dünyanın farklı yerlerinde Müslümanlara yapılan zulümlere kayıtsız kalması, radikal İslâmi anlayışlar için büyük imkânlar sunmaktadır. Zulme karşı gösterilen kayıtsızlık vicdanları rahatsız etmekte, kayıtsızlığın karşıtı olarak radikal söylemler talep görmektedir. Türkiye örneğinde olduğu gibi ülke liderlerinin dünyada Müslümanlara yapılan zulümleri sert bir dille kınamaları halkın vicdanını rahatlatmakta, radikal söylemlere kapılmadan gelenek içerisinde kalınarak da zulme direnmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Radikal söylemlerin İslâm coğrafyasında kabul görmesinin bir diğer sebebi olarak da Batı Emperyalizmi ve Vahhabi/Harici zihniyetin etkisiyle Tasavvufi geleneğin yaşatılmamasıdır. Örnek olarak ülkemizde tekke ve zaviyeler yaşanan kokuşma yüzünden ıslah edilmek yerine Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilgili kanunla yasaklanmıştır. Suudi

Arabistan, Katar vb. körfez ülkelerinde ise Vehhabi/Harici zihniyet, tarikatları din dışı oldukları iddiasıyla yasaklamıştır. Dolayısıyla Kur'an ve Sünnet ışığında fert ve toplumun eğitilmesinde önemli bir fonksiyon icra eden bu kurumların İslam toplumundan uzaklaştırılmış olmasının ürünleri olarak dile getirdiğimiz bu türden çarpık anlayış ve yapılar ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz ki globalleşen ve istihbarat birimlerinin cirit attığı bir dünyada özellikle Ortadoğu'da yaşananları ve İŞİD benzeri örgütleri anlayabilmek için psikolojik, sosyolojik, politik, teolojik vb. pek çok bakış açısını ortaya koymak gerekmektedir. Konuyu sadece dini, stratejik veya sosyolojik bir vakıa olarak ele alıp değerlendirmek bu yapıların sağlıklı bir biçimde anlaşılmasını imkânsız kılmaktadır. İŞİD dayandığı dini referanslar açısından teolojik, bölgede etkin bir şekilde faaliyet gösteren istihbarat birimlerinin varlığı açısından stratejik ve politik, toplumsal bir vakıa oluşu açısından sosyolojik ve bireysel tercihler açısından da psikolojik yorumlara açıktır. Örgütün her gün farklı stratejilerle ortaya çıkması, değişen durum ve şartlara göre farklı tutumlara girmesi şu ana kadar yapılan birtakım analizleri doğrulamakta, bir kısmını yanlışlamakta ve yeni birtakım analizlerin yapılmasına da imkan sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Arkonaç, Sibel Ayşen, *Sosyal Psikoloji*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998.
- Atkinson, Rita L. vd., *Psikolojiye Giriş*, çev. Yavuz Alagon, Arkadaş Yayınları, Ankara 1999.
- Bemholz, Peter, "Supreme Values as the Basis for Terror", *European Journal of Political Economy*, 20, 2004.
- Brown, Roger, *Social Psychology*, The Ree Press, New York 1967.
- Collins, Barry E., *Social Psychology*, Addison-Wesley Publishing Company, London 1970.
- Çitlioğlu, Ercan, "Türkiye'de Dini Terörizm ve Hizbullah", *Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı: Ekonomik ve Sosyal Yapıya Yansımaları*, 20-24 Mayıs 2002.

- İnceoğlu, Metin, *Tutum, Algı ve İletişim*, İmaj Yayınları, Ankara 2000.
- Jurgensmeyer, Mark, *Terror in the Mind of God; The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, California 2000.
- Karacoşkun, M. Doğan, “Bireysel ve Toplumsal Çözülmede Televizyon Faktörü Üzerine Düşünceler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 2002.
- Kirman, M. Ali, “Sosyolojik Teoriler Işığında Yeni Dini Hareketler”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1-3, 2010.
- Lewis, Bernard “Müslüman Öfkenin Kökenleri”, *Cogito*, 30, 2002.
- Marty, Martine E., “Vision Thing: A Scholar Wonders if Bush Has the Humility to See the Nuance of the Conflict”, *Newsweek*, 10 Mart 2003.
- Mayer, Jean-Francois, “Cults, Violence and Religious Terrorism: An International Perspective”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 24, 2001.
- Özbudun, Sibel, “Uygarlıklar/Dinler Çatışması mı?”, *Küreselleşme ve Terör*, der. Mehmet Ali Civelek, Ütopya Yayınevi, Ankara 2001.
- Post, Jerrold M., “Terrorist Psychologic: Terrorist Behavior as a Product of Psychological Forces”, ed. Walter Reich, *Origins of Terrorism, Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Ragland, Rachel & Saxon, Burt, *Invitation to Psychology*, Scott, Foresman and Company, New Jersey 1985.
- Reeve, Simon, *Yeni Çakallar: Remzi Yusuf, Usame b. Ladin ve Terörizmin Geleceği*, Everest Yayınları, İstanbul 2001.
- Sivan, Emmanuel, “The Holy War Tradition in Islam”, *Religious in World Affairs*, Spring 1988.
- Taheri, Temir, *Kutsal Savaşın İç Yüzü: Hizbullah*, çev. Hikmet Bila, Milliyet Yayınları, İstanbul 1990.
- Taşçı, Şaban, “Terör Örgütü Hegemonyasının Ayaklar Altına Aldığı Kitap Seçme Hürriyeti” *Çılgınlıktan Sağduyuya: İtirafçılar Anlatıyor*, Yeni Form Yayınları, Ankara 1987.
- Testas, Abdelaziz, “The Roots of Algeria’s Religious and Ethnic Violent-

ce”, *Studies in Conflict and Terrorism*, 25, 2002.

Tekin, Ali, *İran’ın Dış Politikasında Terörizmin Yeri, Avrasya Dosyası*, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, ty.

Topses, Gürsen, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003.

Tozar, Zeynep, “Çağın Terör Olayının Ardından... Suç Beyinde mi?”, *Bilim ve Teknik*, 407, 2001.

Uşal, Alparslan & Zeynep Kuşluvan, *Davranış Bilimleri, Sosyal Psikoloji*, Barış Yayınları, İzmir 2000.